

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 118, 2005

ΓΚΕΤΟ

Wacquant Loïc

<http://dx.doi.org/10.12681/grsr.9520>

Copyright © 2005 Loïc Wacquant

To cite this article:

Wacquant (2005). ΓΚΕΤΟ. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 118, 145-163.

Loïc Wacquant

ΓΚΕΤΟ*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Παρόλο που οι κοινωνικές επιστήμες έχουν κάνει εκτεταμένη χρήση του «γκέτο» ως περιγραφικού όρου, έχουν αποτύχει να κατασκευάσουν μια εύρωστη αναλυτική έννοια γι' αυτό, και βασίζονται στις κοινές αντιλήψεις που θεωρούνται σε κάθε εποχή ως δεδομένες στην υπό εξέταση κοινωνία. Το παρόν άρθρο δομεί μια σχεσιακή έννοια του γκέτο ως διπρόσωπου οργάνου εθνοφυλετικού αποκλεισμού και ελέγχου, αντλώντας από την ιστοριογραφία για την εβραϊκή διασπορά στην αναγεννησιακή Ευρώπη, την κοινωνιολογία που εξετάζει την εμπειρία των μαύρων της Αμερικής στη φορντιστική μητρόπολη και την ανθρωπολογία που μελετάει τους εθνικά απόκληρους στην ανατολική Ασία. Αυτό αποκαλύπτει ότι το γκέτο είναι ένα κοινωνικό-οργανωτικό τέχνασμα, αποτελούμενο από τέσσερα στοιχεία (στιγματισμός, περιορισμός, χωρικός αποκλεισμός και θεσμικός εγκλεισμός), που μεταχειρίζεται το χώρο για να συμφιλιάσει τους δύο αντίθετους σκοπούς της οικονομικής εκμετάλλευσης και του κοινωνικού εξοστρακισμού. Το γκέτο δεν είναι μια «φυσική περιοχή» συγγενής με την «ιστορία της μετανάστευσης» (όπως υποστήριξε ο Louis Wirth), αλλά μια ειδική μορφή συλλογικής βίας που συγκεκριμενοποιείται σε αστικό χώρο. Το να ξεκαθαρίσουμε την έννοια του γκέτο μάς επιτρέπει να ξεδιαλύνουμε τη σχέση ανάμεσα στη γκετοποίηση, την αστική φτώχεια και τον κοινωνικό διαχωρισμό, και στη συνέχεια να διευκρινίσουμε τις δομικές και λειτουργικές διαφορές ανάμεσα στα γκέτο και τις εθνικές συναθροίσεις. Αυτό μας επιτρέπει επίσης να φωτίσουμε το ρόλο του γκέτο ως συμβολικού εκκολαπτήριου και μήτρας που παράγουν στιγματισμένη ταυτότητα, ενώ υποδηλώνει ότι το γκέτο θα έπρεπε να μελετηθεί κατ' αναλογία προς άλλους θεσμούς, που στοχεύουν στον αναγκαστικό περιορισμό των αποστερημένων και ατιμασμένων ομάδων, όπως ο τόπος κράτησης, το στρατόπεδο προσφύγων και η φυλακή.

*Μετάφραση Γιώργος Παππάς. Από την International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences, Elsevier.

Είναι παράδοξο το γεγονός ότι, παρόλο που οι κοινωνικές επιστήμες έχουν κάνει εκτεταμένη χρήση του «γκέτο» ως *περιγραφικού όρου*, έχουν αποτύχει να κατασκευάσουν μια εύρωστη *αναλυτική έννοια* γι' αυτό. Στην ιστοριογραφία για την εβραϊκή διασπορά στις απαρχές της σύγχρονης Ευρώπης και κατά τη διάρκεια του ναζισμού, στην κοινωνιολογία που εξετάζει την εμπειρία των μαύρων της Αμερικής στη μητρόπολη του εικοστού αιώνα και στην ανθρωπολογία που μελετάει τους εθνικά απόκληρους στην Αφρική και στην ανατολική Ασία –στα τρία κατά παράδοση πεδία εφαρμογής του– ο όρος «γκέτο» ποικιλοτρόπως δηλώνει ένα οριοθετημένο αστικό τμήμα, έναν ιστό από θεσμούς που αφορούν διαφορετικά τμήματα του πληθυσμού και ένα σύνολο αντιλήψεων και πολιτιστικών προτύπων (αξίες, ιδέες, νοοτροπία), που συνεπάγονται την κοινωνικοθητική απομόνωση της στιγματισμένης κατηγορίας καθώς και το συστηματικό περιορισμό του ζωτικού χώρου και των ευκαιριών των μελών του γκέτο. Αλλά κανένας από αυτούς τους ερευνητικούς κλάδους δεν έκανε τον κόπο να ορίσει τι καθιστά το γκέτο *υφιστάμενη κοινωνική μορφή*, ποια από τα χαρακτηριστικά του είναι ουσιώδη συστατικά και ποια είναι παράγωγά του, ενώ σε κάθε εποχή έχει ληφθεί ως δεδομένη και έχει υιοθετηθεί η *κοινή έννοια* που έχει καθιερώσει η υπό εξέταση κοινωνία – πράγμα που εξηγεί γιατί η έννοια, που εμφανίζεται ως αυταπόδεικτη, απουσιάζει από τα περισσότερα λεξικά κοινωνικής επιστήμης, συμπεριλαμβανομένων και προηγούμενων εκδόσεων της παρούσας εγκυκλοπαίδειας.

1. ΜΙΑ ΑΣΑΦΗΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

Έτσι, η σημασιολογική εμβέλεια του «γκέτο» στην αμερικανική κοινωνία και στην κοινωνική επιστήμη, που έχει επικρατήσει στη σχετική έρευνα τόσο ποσοτικά όσο και θεματικά, διαδοχικά διευρυνόταν ή συρρικνωνόταν ανάλογα με το πώς οι ελίτ των πολιτικών και των διανοούμενων έβλεπαν το ενοχλητικό πλέγμα εθνικότητας και φτώχειας στην πόλη (Ward, 1989). Στην αρχή, στο δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, ο όρος αντιπροσώπευε οικιστικές συγκεντρώσεις των Εβραίων της Ευρώπης στα λιμάνια του Ατλαντικού και διακρινόταν ξεκάθαρα από τον όρο «φτωχογειτονιά» (slum) που είναι ένας χώρος όπου επικρατούν άθλιες στεγαστικές συνθήκες και κοινωνική παθολογία. Ο όρος διευρύνθηκε κατά τη διάρκεια της Προοδευτικής Εποχής¹ συμπεριλαμβάνοντας όλες

1. Progressive era στην ιστορία των ΗΠΑ ονομάζεται η περίοδος 1890-1913 (Σ.τ.Μ.).

τις κεντρικές περιοχές των πόλεων όπου συγκεντρώνονταν εξωτικοί νεοεισερχόμενοι, συγκεκριμένα χαμηλής κοινωνικής τάξης μετανάστες από τη νοτιο-ανατολική Ευρώπη και Αφρο-αμερικανοί που είχαν ξεφύγει από το καθεστώς φυλετικής υποδούλωσης «Jim Crow» στο νότο των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο όρος, εκφράζοντας τις ανησυχίες της άρχουσας τάξης σχετικά με το αν μπορούσαν ή αν έπρεπε αυτές οι ομάδες να αφομοιωθούν στο κυρίαρχο αγγλο-σαξονικό πρότυπο της χώρας, παρέπεμπε στη διατομή μεταξύ εθνικής γειτονιάς και φτωχογειτονιάς, όπου ο κοινωνικός διαχωρισμός, συνδυασμένος με τη φυσική ερείπωση και το συνωστισμό, επιδείνωνε την αστική νοσηρότητα, όπως την εγκληματικότητα, την οικογενειακή διάλυση και την ανέχεια, εμποδίζοντας τη συμμετοχή στην εθνική ζωή. Αυτή η αντίληψη απέκτησε επιστημονικό κύρος από το οικολογικό μοντέλο της Κοινωνιολογικής Σχολής του Σικάγο. Στο κλασικό βιβλίο του *The Ghetto*, ο Louis Wirth (1928, σ. 6) εξομοιώνει το εβραϊκό γκέτο της μεσαιωνικής Ευρώπης με τις «Μικρές Σικελίες, Μικρές Πολωνίες, Chinatowns και Μαύρες Ζώνες (Black Belts) στις μεγάλες μας πόλεις» μαζί με τις «κακόφημες περιοχές» που φιλοξενούν παρεκκλίνοντες τύπους όπως αλήτες, περιπλανώμενους και πόρνες – όλες αυτές θεωρούνται «φυσικές περιοχές» που γεννήθηκαν από την πανανθρώπινη επιθυμία διαφόρων ομάδων να «διαφυλάσσουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά» και καθεμιά να εκπληρώνει μια ξεχωριστή «λειτουργία» μέσα στον ευρύτερο αστικό οργανισμό.

Η έννοια συρρικνώθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κάτω από την πίεση του Κινήματος για τα Πολιτικά Δικαιώματα για να σηματοδοτήσει κυρίως τους πυκνοκατοικημένους και κατάμεστους κλειστούς χώρους στους οποίους οι Αφρο-αμερικανοί εξαποστέλλονταν βίαια καθώς μετανάστευαν στα βιομηχανικά κέντρα του βορρά. Η διόγκωση μιας «Μαύρης Μητρόπολης μέσα στα σπλάχνα της λευκής», όπου οι Νέγροι ανέπτυσαν διακριτούς και παράλληλους θεσμούς για να αποζημιώσουν και να προασπίσουν τους εαυτούς τους από τον ανένδοτο αποκλεισμό που υφίσταντο από τους λευκούς (Drake and Cayton, 1945), ερχόταν σε οξεία αντίθεση με την ομαλή και προοδευτική οικιστική διασπορά των Ευρωπαίων της Αμερικής που ήταν επίσης άτομα ξένης προέλευσης. Γράφοντας την εποχή που η επανάσταση των μαύρων της δεκαετίας του 1960 γνώριζε την αποκορύφωσή της, ο Kenneth Clark (1965, σ. 11) έκανε αυτή τη σχέση της εθνοφυλετικής υποτέλειας επίκεντρο της ανατομής του για το *Dark Ghetto* και για τις συμφορές του: «Η Αμερική έχει συνεισφέρει στην έννοια του γκέτο τον περιορισμό των ατόμων σε μια ειδική περιοχή και τη συρρίκνωση της ελευθερίας επιλογής τους με βάση το

χρώμα του δέρματος. Τα αόρατα τείχη του γκέτο των μαύρων ανυψώθηκαν από την κοινωνία των λευκών, από αυτούς που έχουν ισχύ». Η διάγνωση επιβεβαιώθηκε από την Επιτροπή Kerner (1968, σ. 2), μια δικομματική ομάδα εργασίας που συνέστησε ο Πρόεδρος Johnson, η επίσημη αναφορά της οποίας σχετικά με τις «πολιτικές αναταραχές» που έπλητταν την αμερικανική μητρόπολη προειδοποιούσε ξεκάθαρα ότι, εξαιτίας της λευκής φυλετικής αδιαλλαξίας, η Αμερική «όδευε προς δύο κοινωνίες, μία μαύρη, μία λευκή – ξεχωριστές και άνισες». Αλλά κατά τις δύο δεκαετίες που επακολούθησαν, το γκέτο των μαύρων κατέρρευσε και μετατράπηκε σε μια στείρα περιοχή τρόμου και αποσύνθεσης λόγω της αποβιομηχάνισης και των πολιτειακών πολιτικών που στόχευαν σε προνοιακές περιστολές και σε περικοπή δαπανών στις πόλεις. Στο μεταξύ, καθώς η φυλετική κυριαρχία έπαιρνε μεγαλύτερες διαστάσεις και διεθλάτο μέσω ενός ταξικού πρίσματος, η κατηγορία εκτοπίστηκε από το δίδυμο το οποίο αποτελούν ο γεωγραφικός ευφημισμός «inner city» και ο νεολογισμός «underclass»², που ορίζονται ως το υπόστρωμα των κατοίκων του γκέτο που μαστίζεται από αντικοινωνικές συμπεριφορές, οξεία ανεργία και κοινωνική απομόνωση (Wilson, 1987). Κατά τη δεκαετία του 1990, η ουδετεροποίηση του «γκέτο» στην έρευνα που στοχεύει στη διατύπωση προτάσεων πολιτικής κατέληξε στην εκκαθάρισή του από κάθε αναφορά σε φυλή ή εξουσιαστική διάκριση, επαναπροσδιορίζοντάς το ως οποιαδήποτε περιοχή έσχατης φτώχειας, ανεξαρτήτως πληθυσμού και θεσμικού χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να δηλώνει ξανά τη φτωχογειτονιά.

Η επέκταση του όρου στη μελέτη των διακριτών κοινωνικο-πολιτιστικών προτύπων που διαμορφώθηκαν από τους ομοφυλόφιλους στις πόλεις των προηγμένων κοινωνιών «ως απάντηση τόσο στο στιγματισμό όσο και στην απελευθέρωση των gay» μετά τις ταραχές του Stonewall³ (Levine, 1979, σ. 31) και η πρόσφατη επανεμφάνισή του στη Δυτική Ευρώπη σε θερμές επιστημονικές και πολιτικές συζητήσεις ως προς τους δεσμούς μεταξύ μετααποικιακής μετανάστευσης, μεταβιομηχανικής οικονομικής αναδιάρθρωσης και αστικής πόλωσης (Mingione, 1996) έμελλαν μόνο να δείξουν ότι θόλωναν περισσότερο το νόημά του. Μέσα από όσα έχουν γραφτεί μπορεί ακόμη κανείς να εξαγάγει κοινά νήματα και επανα-

2. Δηλαδή, πιο κάτω και από την εργατική τάξη (Σ.τ.Μ.).

3. Σειρά βίαιων συγκρούσεων μεταξύ ομοφυλόφιλων και αστυνομίας στη Νέα Υόρκη το 1969, που πήραν το όνομα ενός gay bar στο οποίο επιτέθηκε η αστυνομία, και αποτελούν την πρώτη περίπτωση κατά την οποία μια μεγάλη ομάδα ομοφυλόφιλων αντιστάθηκε στη σύλληψη (Σ.τ.Μ.).

λαμβανόμενες ιδιότητες προκειμένου να κατασκευάσει μια σχεσιακή έννοια του γκέτο ως οργάνου αποκλεισμού και ελέγχου που ξεκαθαρίζει το μεγαλύτερο μέρος της σύγχυσης που το περιβάλλει και το καθιστά ισχυρό εργαλείο για την κοινωνική ανάλυση της εθνοφυλετικής κυριαρχίας και της αστικής ανισότητας. Γι' αυτό το λόγο αρκεί να επιστρέψουμε στην ιστορική απαρχή της λέξης και του φαινομένου που περιέγραφε στην αναγεννησιακή Βενετία.

2. ΕΝΑΣ ΔΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΥ

Προερχόμενη από το ιταλικό *giudecca*, *borghetto* ή *gietto* (ή από το γερμανικό *gitter* ή το ταλμουδικό-εβραϊκό *get*: η ετυμολογία αμφισβητείται), η λέξη «γκέτο» αναφέρεται αρχικά στην διά της βίας περιχαράκωση των Εβραίων σε συγκεκριμένες περιοχές από τις πολιτικές και θρησκευτικές αρχές της πόλης. Στη μεσαιωνική Ευρώπη συνήθως πρόσφεραν στους Εβραίους καταλύματα όπου διέμεναν, διαχειριζόνταν τις δικές τους υποθέσεις και ακολουθούσαν τα έθιμά τους. Τέτοια καταλύματα τους τα παραχωρούσαν ή τους τα πουλούσαν ως προνόμιο προκειμένου να τους προσελκύσουν στις πόλεις και στις ηγεμονίες για τις οποίες επιτελούσαν κομβικούς ρόλους, όπως δανειστές, φοροεισπράκτορες και έμποροι σε μακρινές χώρες. Όμως μεταξύ δέκατου τρίτου και δέκατου έκτου αιώνα, καθώς έγιναν αισθητές οι αναστατώσεις που προκάλεσαν οι Σταυροφορίες, η έννοια βαθμιαία μετατράπηκε σε καταναγκασμό (Stow, 1992). Το 1516, η Σύγκλητος της Βενετίας διέταξε όλους τους Εβραίους να συγκεντρωθούν στο *ghetto puono*, ένα εγκαταλειμμένο χυτήριο σε ένα απομονωμένο νησί που το περικύκλωναν δύο ψηλά τείχη των οποίων τα εξωτερικά παράθυρα και οι πόρτες ήταν σφραγισμένα, ενώ φύλακες φρουρούσαν πάνω στις δύο γέφυρές του και περιπολούσαν με βάρκα στα γειτονικά κανάλια. Στο εξής επιτρεπόταν στους Εβραίους να βγαίνουν έξω για τις δουλειές τους μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας, αλλά ήταν υποχρεωμένοι να φορούν χαρακτηριστική ενδυμασία και να επιστρέφουν εντός των πυλών πριν από τη δύση του ήλιου επί ποινή αυστηρής τιμωρίας. Αυτά τα μέτρα είχαν σχεδιαστεί ως εναλλακτικά προς την εκδίωξη με σκοπό η πόλη-κράτος να έχει τη δυνατότητα να δρέπει τα οικονομικά οφέλη που απέφερε η παρουσία των Εβραίων (συμπεριλαμβανομένων μισθωμάτων, ειδικών φόρων και αναγκαστικών εισφορών), ενώ προστάτευε τους Χριστιανούς κατοίκους της από τη μολυσματική επαφή με σώματα που θεωρούνταν ακάθαρτα και επικινδύνως φιλήδονα, φορείς της σύφιλης, με ανθρώπους αιρετικούς, που συν τοις άλλοις κουβαλού-

σαν το μίasma της συσσώρευσης χρημάτων μέσω της τοκογλυφίας, πράγμα που για την Καθολική Εκκλησία ισοδυναμούσε με την πορνεία (Sennett, 1994, σ. 224).

Καθώς αυτό το ενετικό μοντέλο διαδόθηκε στις πόλεις ολόκληρης της Ευρώπης και γύρω από τις ακτές της Μεσογείου (Johnson, 1987, σ. 235-245), η υποχρεωτική διαμονή σε ορισμένη περιοχή και η απομόνωση οδήγησαν, από τη μια μεριά, σε συνωστισμό, χειροτέρευση των συνθηκών στέγασης, φτώχεια όπως και σε υπερβολική νοσηρότητα και θνησιμότητα και, από την άλλη, στην ανάπτυξη θεσμών και πολιτισμική συνοχή, καθώς οι Εβραίοι των πόλεων απαντούσαν στους πολλαπλούς αστικούς και επαγγελματικούς περιορισμούς πλέκοντας μεταξύ τους ένα πυκνό δίκτυο οργανώσεων που εξυπηρετούσε πολλά όργανα συλλογικής αρωγής και αλληλεγγύης, από αγορές και εμπορικούς συνδέσμους μέχρι φιλανθρωπικές και αμοιβαίας βοήθειας ενώσεις, τόπους θρησκευτικής λατρείας και ανταλλαγής επιστημονικών σκέψεων. Το *Judenstadt* της Πράγας, το μεγαλύτερο γκέτο της Ευρώπης το δέκατο όγδοο αιώνα, είχε ακόμη και δικό του δημαρχείο, το *Rathaus*, που αποτελούσε σύμβολο σχετικής αυτονομίας και κοινοτικής ισχύος των κατοίκων του, ενώ οι συναγωγές του ήταν επιφορτισμένες όχι μόνο με την πνευματική καθοδήγηση, αλλά και με τη διοικητική και δικαστική εποπτεία του πληθυσμού του. Η κοινωνική ζωή στο εβραϊκό γκέτο γινόταν εσωστρεφής με τάση «υπερβολικής οργάνωσης» (Wirth, 1928, σ. 62), πράγμα που ενίσχυε και τη συγχώνευση για τους μέσα και την απομόνωση από τους έξω.

Κατ' αυτή την εναρκτήρια φάση, μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τα τέσσερα συστατικά στοιχεία του γκέτο: *στιγματισμός, περιορισμός, χωρικός αποκλεισμός και θεσμικός εγκλεισμός*. Το γκέτο είναι ένα κοινωνικό-οργανωτικό τέχνασμα που μεταχειρίζεται το χώρο για να συμφιλώσει δύο αντίθετους σκοπούς: να μεγιστοποιήσει τα υλικά οφέλη που απορρέουν από μια ομάδα που θεωρείται μολυσμένη και μολύνουσα και να ελαχιστοποιήσει τη στενή επαφή με τα μέλη της ώστε να αποτρέψει την απειλή της συμβολικής φθοράς και μόλυνσης που κουβαλούν. Αυτή η ίδια δυαδική λογική οικονομικής εκμετάλλευσης μαζί με κοινωνικό εξοστρακισμό κυριάρχησε στη γένεση, τη δομή και τη λειτουργία του afro-αμερικανικού γκέτο στη φορντιστική μητρόπολη⁴ κατά το μεγαλύτερο διάστημα του εικοστού αιώνα. Οι μαύροι στρατολογούνταν στις πόλεις των

4. Αρχέτυπο φορντιστικής μητρόπολης είναι το Ντιτρόιτ στην πολιτεία του Μίσιγκαν, έδρα της αμερικανικής αυτοκινητοβιομηχανίας (Σ.τ.Μ).

βόρειων ΗΠΑ μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, διότι η ανειδίκευτη εργασία τους ήταν απαραίτητη στις βιομηχανίες που αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά της επεκτεινόμενης εργοστασιακής οικονομίας. Όμως δεν ετίθετο θέμα για την ανάμιξη και το συγχρωτισμό τους με λευκούς, οι οποίοι τους θεωρούσαν εγγενώς αχρείους, εκ γενετής κατώτερους και χωρίς εθνική τιμή εξαιτίας του στίγματος της δουλείας. Καθώς οι μαύροι μετακινήθηκαν κατά εκατομμύρια από το νότο προς το βορρά, η εχθρότητα των λευκών αυξανόταν, ενώ πρότυπα διακρίσεων και κοινωνικού διαχωρισμού, τα οποία ως τώρα ήταν άτυπα και αντιφατικά, σκλήρυναν όσον αφορά τη στέγαση, τη σχολική εκπαίδευση και τις υπηρεσίες του δημοσίου, πρότυπα τα οποία επεκτάθηκαν στην οικονομία και στο πολίτευμα (Spear, 1968· Osofsky, 1971). Οι Αφρο-αμερικανοί δεν είχαν άλλη επιλογή παρά να ζητήσουν καταφύγιο μέσα στην οριοθετημένη περιμετρο των περιοχών των μαύρων (Black Belt) και να προσπαθήσουν να αναπτύξουν μέσα σ' αυτήν ένα δίκτυο ξεχωριστών θεσμών προκειμένου να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες, όταν κατόρθωναν να επιβιώσουν. Έτσι, ορθώθηκε μια παράλληλη πόλη που ως αγκυροβόλια είχε εκκλησίες και εφημερίδες για μαύρους, λέσχες και οικήματα αποκλειστικά για μαύρους, σχολεία και δουλειές για μαύρους, πολιτικές και αστικές ενώσεις μαύρων, όλα αυτά εμφωλευμένα στον πυρήνα της λευκής μητρόπολης που ακόμη είναι σφραγισμένος διακριτά από αυτήν με έναν αδιαπέραστο φράχτη που τον αποτελούν τα ήθη, η υπακοή στους νόμους, οι οικονομικές διακρίσεις (από τους μεσίτες ακινήτων, τις τράπεζες και την πολιτεία) και με τις βιαιότητες που εκδηλώνονται με ξυλοδαρμούς, εκρήξεις φλεγόμενων βομβών και ταραχές που αναχαίτισαν αυτούς που τόλμησαν να ξεστρατίσουν πέρα από την έγχρωμη γραμμή.

Αυτός ο αναγκαστικός θεσμικός παραλληλισμός που δηλώνεται με την καλυμμένη και άκαμπτη απομόνωση στο χώρο –χωρίς να υπάρχουν απόλυτη φτώχεια, στεγαστική αθλιότητα, πολιτιστικές διαφορές παρά μόνο οικιστικός διαχωρισμός– είναι αυτό που διέκρινε τους Αφρο-αμερικανούς από κάθε άλλη ομάδα στην ιστορία των ΗΠΑ, όπως έχει υπογραμμιστεί από ερευνητές που πρωτοστάτησαν στη μελέτη της αστικής εμπειρίας των μαύρων, από τους W.E.B. Du Bois και E. Franklin Frazier μέχρι τους Drake και Cayton, τους Kenneth Clark και Oliver Cox (Wacquant, 1998). Αυτό χαρακτηρίζει επίσης την πορεία των Burakumin στις γιαπωνέζικες πόλεις μετά το τέλος της εποχής του Tokugawa (Hane, 1982). Ως απόγονοι των *eta*, της χαμηλότερης από τις τέσσερις κάστες που σχημάτιζαν την ταξική διάρθρωση της φεουδαρχικής Ιαπωνίας, οι Burakumin ήταν περι-

θωριακοί (untouchable) τόσο για τη βουδιστική όσο και για τη σιντοϊστική θρησκεία, ενώ ήταν αναγκασμένοι από το νόμο να περιορίζονται από τη δύση μέχρι την ανατολή του ήλιου σε απομακρυσμένα χωριουδάκια (*buraku*), υποχρεωμένοι να φορούν ένα κίτρινο κολλάρο και να περπατούν ξυπόλυτοι, να πέφτουν κάτω έχοντας τα χέρια και τα γόνατα στο έδαφος όταν απευθύνονταν σε κοινούς πολίτες και αναγκασμένοι να παντρεύονται μόνο μεταξύ τους. Παρόλο που επισήμως απελευθερώθηκαν το 1871, όταν μετακινήθηκαν σε πόλεις τους συνώθησαν παρά τη θέλησή τους σε κακόφημες γειτονιές κοντά σε σκουπιδότοπους, σε κλίβανους για καύση νεκρών, σε φυλακές και σφαγεία, γειτονιές που γενικώς θεωρούνταν εστίες εγκληματικότητας και ανηθικότητας. Εκεί τους απέκλειαν από τη βιομηχανική απασχόληση, τους περιορίζαν σε κακοπληρωμένα και βρόμικα επαγγέλματα, τους έστελναν σε χωριστά σχολεία και τους ανάγκαζαν σε ενδογαμία λόγω της ανεξίτηλης μιαιρότητας του αίματός τους που ανιχνευόταν μέσα από τα «αρχαία οικογενειακής εγγραφής» (De Vos and Wagatsuma, 1966). Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1970, σύμφωνα με το Σύνδεσμο Υπεράσπισης των Burakumin, υπολογίστηκε ότι αριθμούσαν τρία εκατομμύρια, παγιδευμένοι σε 6.000 γκέτο μέσα σε μερικές χιλιάδες πόλεις στο κύριο νησί της Ιαπωνίας.

Διασκορπισμένοι σε τρεις ηπείρους στη διάρκεια πέντε αιώνων, οι περιπτώσεις των Εβραίων, των Αφρο-αμερικανών και των Burakumin καταδεικνύουν ότι το γκέτο δεν είναι, κατά τον Wirth (1928, σ. 284-285), μια «φυσική περιοχή» που αναδύεται μέσω της περιβαλλοντικής προσαρμογής και που διέπεται από κάποια λογική επιβίωσης «παρόμοια με την ανταγωνιστική συνεργασία που αποτελεί τη βάση της φυτικής κοινότητας». Η πλάνη της Σχολής του Σικάγο στα πρώτα της χρόνια απατηλά «μετέτρεψε την ιστορία σε φυσική ιστορία» και παρουσίασε τη γκετοποίηση ως «εκδήλωση της ανθρώπινης φύσης», που είναι δυνητικά συγγενής με την «ιστορία της μετανάστευσης» (Wirth, 1928, σ. 285), όταν αυτή αποτελεί μια ξεκάθαρα ιδιάζουσα μορφή αστικοποίησης στρεβλωμένη από ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας μεταξύ των εθνοφυλετικών ομάδων: μια ειδική μορφή *συλλογικής βίας* που συγκεκριμενοποιείται στον αστικό χώρο. Το ότι η γκετοποίηση δεν αποτελεί «ανεξέλεγκτη και χωρίς σχεδιασμό» διαδικασία, όπως υποστήριξε ο Robert E. Park στον πρόλογο του βιβλίου *The Ghetto* (Wirth, 1928, σ. viii), ήταν ιδιαίτερα ορατό μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όταν το γκέτο των μαύρων της Αμερικής ανασυγκροτήθηκε ολοκληρωτικά μέσω πολιτειακών πολιτικών δημόσιας στέγασης, αστικής ανάπτυξης και οικονομικής ανάπτυξης των προαστίων, πολιτικών που αποσκοπούσαν στο να ενισχύσουν τον άκαμπτο διαχωρισμό των μαύρων από

τους λευκούς (Hirsch, 1983). Αυτό είναι ακόμα πιο εμφανές στο παράδειγμα των «caste cities»⁵ που δημιουργήθηκαν από τις αποικιακές δυνάμεις για να εγγράψουν στο χώρο την ιεραρχική εθνική οργάνωση των υπερόπτιων κτήσεών τους, όπως το Rabat στο υπό γαλλική διοίκηση Μαρόκο και το Cape Town μετά την εφαρμογή των Group Areas Acts⁶ υπό το καθεστώς apartheid της Νότιας Αφρικής (Abu-Loghod, 1980· Western, 1981).

Το να αναγνωρίσουμε ότι αποτελεί προϊόν και όργανο ομαδικής ισχύος μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε ότι, στην πλήρως εξελιγμένη μορφή του, το γκέτο είναι ένας *θεσμός με δύο πρόσωπα*, καθώς εξυπηρετεί αντίθετες λειτουργίες για τις δύο ομάδες που τις υποχρεώνει σε μια σχέση ασύμμετρης εξάρτησης. Για την κυρίαρχη ομάδα, η λογική είναι να *περιορίσει και να ελέγξει*, πράγμα που μεταφράζεται σ' αυτό που ο Max Weber ονομάζει «αποκλείοντα αποκλεισμό» της κυριαρχούμενης κατηγορίας. Για τη δεύτερη, όμως, είναι ένας *μηχανισμός συγχώνευσης και προστασίας*, δεδομένου ότι ανακουφίζει τα μέλη της από τη διαρκή επαφή με την κυρίαρχη ομάδα και καλλιεργεί τη συναναστροφή και την ανάπτυξη κοινού αισθήματος μέσα στη συμπιεσμένη σφαίρα της συνεύρεσης που δημιουργεί. Η επιβεβλημένη απομόνωση από τους έξω οδηγεί στην επίταση των κοινωνικών και πολιτιστικών συναλλαγών στο εσωτερικό. Το γκέτο είναι το προϊόν μιας ευμετάβολης και έντονης διαλεκτικής εξωτερικής εχθρότητας και εσωτερικής συγγένειας που εκφράζεται ως αμφιθυμία στο επίπεδο της συλλογικής συνείδησης. Έτσι, παρόλο που οι Εβραίοι της Ευρώπης συνεχώς διαμαρτύρονταν για το γεγονός ότι τους είχαν εξαποστείλει στις υποβαθμισμένες περιοχές τους, ήταν επίσης βαθιά συνδεδεμένοι με αυτές και εκτιμούσαν τη σχετική σιγουριά που τους παρείχαν και τις ιδιαίτερες μορφές συλλογικού βίου που τους εξασφάλιζαν. Το γκέτο της Φρανκφούρτης τον δέκατο όγδοο αιώνα «όχι μόνο δεν αποτελούσε σκληρή περιορισμού και διωγμού αλλά τόπο όπου οι Εβραίοι βρίσκονταν πέρα για πέρα στο σπίτι τους» (Gay, 1992, σ. 67). Παρόμοια, οι μαύροι Αμερικανοί ένιωθαν υπερήφανοι με το να έχουν «ιδρύσει μια κοινότητα όπως την ήθελαν», ακόμη και αν αγανακτούσαν για το γεγονός ότι αυτό το έκαναν κάτω από εξαναγκασμό, ως αποτέλεσμα του ανένδοτου αποκλεισμού εκ μέρους των λευκών που στόχευε στην απομάκρυνση του φάσματος της «κοινωνικής ισότητας», δηλαδή της φυλετικής ανάμιξης (Drake and Cayton, 1945, σ. 115).

5. Πόλεις διαρθρωμένες έτσι ώστε να λειτουργούν με το σύστημα της κάστας (Σ.τ.Μ.).

6. Νομοθεσία που όριζε τις περιοχές στις οποίες ήταν υποχρεωμένοι να ζουν οι μαύροι (Σ.τ.Μ.).

3. ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ, ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΗΣ

Το να ξεκαθαρίσουμε την έννοια του γκέτο μάς επιτρέπει να ξεδιαλύνουμε τη σχέση ανάμεσα στη γκετοποίηση, την αστική φτώχεια και τον κοινωνικό διαχωρισμό, και στη συνέχεια να διευκρινίσουμε τις δομικές και λειτουργικές διαφορές ανάμεσα στα γκέτο και τις εθνικές γειτονιές. Αυτό μας επιτρέπει επίσης να φωτίσουμε το ρόλο του γκέτο ως συμβολικού εκκολλαπτήριου και μήτρας που παράγουν στιγματισμένη ταυτότητα.

1. *Η φτώχεια είναι συχνό αλλά παράγωγο και μεταβλητό χαρακτηριστικό των γκέτο:* Το γεγονός ότι τα περισσότερα γκέτο έχουν ιστορικά υπάρξει τόποι ενδημικής και συχνά οξείας αθλιότητας οφειλόμενης στη στενότητα του χώρου, η πυκνοκατοίκηση και η οικονομική εκμετάλλευση όπως και η γενικευμένη κακομεταχείριση των κατοίκων του δεν συνεπάγονται ότι το γκέτο είναι κατ' ανάγκην τόπος ένδειας ούτε ότι αυτό υποφέρει ομοιόμορφα από στέρηση. Το *Judengasse* της Φρανκφούρτης, που ιδρύθηκε το 1490 και καταργήθηκε το 1811, διέτρεξε περιόδους ευημερίας όχι λιγότερο από ό,τι περιόδους ένδειας και σε ορισμένα τμήματά του επικρατούσε ασυνήθης πλούτος καθώς οι πιο σημαντικοί Εβραίοι βοήθησαν την πόλη να καταστεί ένα παλλόμενο εμπορικό και οικονομικό κέντρο – μέρος της αίγλης του μέχρι σήμερα προέρχεται από το γεγονός ότι υπήρξε η προγονική πατρίδα της δυναστείας των Rothschild (Wirth, 1928, κεφ. 4). Ο James Weldon Johnson (1930, σ. 4) επέμενε ότι το Harlem της δεκαετίας του 1930 «δεν ήταν φτωχογειτονιά ή περιθώριο» αλλά «πολιτιστική πρωτεύουσα» της μαύρης Αμερικής, όπου «τα πλεονεκτήματα και οι ευκαιρίες των Νέγρων είναι μεγαλύτερα απ' ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο μέρος της χώρας». Ομοίως, το «Bronzeville» του Σικάγο ευημερούσε στα μέσα του αιώνα πολύ περισσότερο από τις κοινότητες των μαύρων στο νότο και φιλοξενούσε την ευρύτερη και πλουσιότερη μέση τάξη των Αφρο-αμερικανών της εποχής (Drake and Cayton, 1945). Το αν ένα γκέτο είναι φτωχό ή όχι εξαρτάται από εξωγενείς παράγοντες που έχουν σχέση με τη δημογραφία, την οικολογία, τις κρατικές πολιτικές και τη διαμόρφωση της περιρρέουσας οικονομικής κατάστασης.

Αντίστροφα, όλες οι ξεπεσμένες και ερειπωμένες αστικές περιοχές δεν είναι γκέτο. Οι παρακμάζουσες γειτονιές των λευκών στις αποβιομηχανοποιημένες πόλεις των κεντρικών ΗΠΑ και της κεντρικής Βρετανίας, οι οικονομικά αποδυναμωμένες αγροτικές πόλεις της πρώην Ανατολικής Γερμανίας και της νότιας Ιταλίας και οι κακόφημες *villas miserias* της μείζονος περιοχής του Buenos Aires στο τέλος του εικοστού αιώνα είναι περιοχές υποβίβασης και αποσύνθεσης της εργατικής τάξης, όχι εθνικοί

κλειστοί χώροι προορισμένοι να διατηρούν μια απόβλητη ομάδα σε σχέση απομονωτικής υποτέλειας. Δεν είναι γκέτο παρά μόνο κατά κάποια μεταφορική έννοια, άσχετα με το πώς φτώχυναν – αν ο έσχατος βαθμός φτώχειας αρκούσε για να δημιουργήσει ένα γκέτο, τότε μεγάλα τμήματα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και οι περισσότερες πόλεις του τρίτου κόσμου θα ήταν γιγαντιαία γκέτο.

Οι *favelas* της βραζιλιάνικης μητρόπολης, που έχουν συχνά απεικονισθεί ως αποκλεισμένες τρώγλες εγκατάλειψης και αποδιοργάνωσης, στην ουσία είναι τμήματα της πόλης στα οποία διαμένει η εργατική τάξη με τέλεια διαρθρωμένα δίκτυα δεσμών με τη βιομηχανία και με τις πλούσιες περιοχές της πόλης όπου παρέχουν υπηρεσίες οικιακής εργασίας. Όπως στα *ranchos* της Βενεζουέλας και στις *poblaciones* της Χιλής, οι οικογένειες που διαμένουν σ' αυτούς τους αυθαίρετους οικισμούς καλύπτουν όλο το φάσμα των αποχρώσεων του δέρματος και έχουν εκτεταμένους γενεαλογικούς δεσμούς με υψηλού εισοδήματος οικογένειες· αυτοί «δεν είναι κοινωνικά και πολιτιστικά περιθωριακοί, αλλά στιγματισμένοι και αποκλεισμένοι από ένα κλειστό ταξικό σύστημα» (Perlman, 1976, σ. 195· επίσης, Quijano, 1968). Δεδομένου ότι όλα τα γκέτο δεν είναι φτωχά και ότι όλες οι φτωχές περιοχές δεν είναι γκέτο, δεν μπορεί κανείς να ισοπεδώσει και να συγγεί την ανάλυση για τη γκετοποίηση με τη μελέτη για τις φτωχογειτονιές και τις περιοχές της πόλης όπου ζουν οι κατώτερες τάξεις.

2. *Ομοίως, όλα τα γκέτο είναι κοινωνικά διαχωρισμένες περιοχές αλλά όλες οι κοινωνικά διαχωρισμένες περιοχές δεν είναι γκέτο.* Οι επίλεκτες συνοικίες στα δυτικά του Παρισιού, τα προάστια της Βοστώνης και του Βερολίνου όπου διαμένει αποκλειστικά η ανώτερη τάξη και οι «περιφραγμένες κοινότητες» (gated communities) που έχουν αυξηθεί με ταχείς ρυθμούς σε οικουμενουπόλεις (global cities), όπως το São Paulo, το Toronto και το Miami, χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία όσον αφορά τον πλούτο, το εισόδημα, το επάγγελμα και συχνά την εθνικότητα, αλλά δεν είναι γκέτο εξαιτίας όλων αυτών. Ο κοινωνικός διαχωρισμός εκεί είναι εντελώς εκούσιος και αποτελεί επιλογή, και γι' αυτό το λόγο δεν είναι ούτε πλήρης ούτε διαρκής. Οχυρωμένες περιοχές μέσα στην πολυτέλεια προσφέρουν ένα πακέτο από «ασφάλεια, απομόνωση, κοινωνική ομοιογένεια, ανέσεις και υπηρεσίες που επιτρέπουν στις οικογένειες των αστών να δραπέτουν από αυτό που εκλαμβάνουν ως “χάος, βρομιά και κίνδυνο της πόλης”» (Caldeira, 2000, σ. 264-265). Αυτές οι προνομιούχες νησίδες χρησιμεύουν για να αυξήσουν, όχι να περιορίσουν, τις ευκαιρίες της ζωής και να προστατέψουν τον τρόπο ζωής όσων διαμένουν σ' αυτές, ενώ εκπέμπουν μια θετική αύρα διάκρισης και όχι μια αίσθηση ντροπής και φόβου.

Αυτό υποδηλώνει ότι ο διαχωρισμός με βάση τον τόπο διαμονής είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για γκετοποίηση. Προκειμένου να αναδυθεί ένα γκέτο πρέπει, πρώτον, ο χωρικός περιορισμός να είναι επιβεβλημένος και ο χώρος εντελώς κλειστός και, δεύτερον, πρέπει να επικαλύπτεται με ένα διακριτό και παράλληλο σύστημα θεσμών που επιτρέπουν στην ομάδα που είναι κατ' αυτό τον τρόπο απομονωμένη να αναπαράγει τον εαυτό της μέσα στη συγκεκριμένη περίμετρό της. Αν οι μαύροι είναι η μόνη εθνική ομάδα που υφίσταται «κοινωνικό υπερδιαχωρισμό» μέσα στην αμερικανική κοινωνία (Massey and Denton, 1992) αυτό οφείλεται στο ότι αποτελούν τη μόνη κοινότητα που έχει συνδυάσει τον ακούσιο κοινωνικό διαχωρισμό με παράλληλους οργανωτικούς θεσμούς, πράγμα που τους παγίδευσε στον δικό τους ξεχωριστό και κοινωνικά κατώτερο κόσμο, που στη συνέχεια ενίσχυσε την απομόνωσή τους. Το ότι ακόμη και ο ακούσιος κοινωνικός διαχωρισμός στα κατώτερα στρώματα της αστικής κατάταξης δεν παράγει από μόνος του γκέτο καταδεικνύεται από την τύχη που είχαν τα φθίνοντα γαλλικά *banlieues* μετά τη δεκαετία του 1980. Παρόλο που στο δημόσιο λόγο έχουν ευρέως δυσφημιστεί ως «γκέτο» και οι κάτοικοί τους έχουν ένα ζωνρό αίσθημα ότι τους έχουν εξασοστείλει σε έναν «ποινικοποιημένο χώρο» που κατακλύζεται από πλῆξη, αγωνία και απελπισία (Pétionnet, 1982), η απώθηση σ' αυτά τα καταθλιπτικά μπλοκ δημόσιων κατοικιών στην αστική περιφέρεια βασίζεται στην κοινωνική τάξη και όχι στην εθνικότητα· ως αποτέλεσμα, αυτοί οι χώροι είναι πολιτιστικά ετερογενείς, τυπικά φιλοξενώντας γηγενείς γαλλικές οικογένειες μαζί με μετανάστες από είκοσι τέσσερις εθνικότητες· και οι κάτοικοί τους υποφέρουν όχι γιατί έχουν παράλληλο θεσμικό σύστημα, αλλά, αντιθέτως, από έλλειψη μιας εσωτερικής οργανωτικής δομής ικανής να τους υποστηρίξει όταν απουσιάζουν η επικερδής απασχόληση και οι επαρκείς υπηρεσίες που παρέχει το δημόσιο. Όπως οι βρετανικές και ολλανδικές *inner cities* και οι συναθροίσεις μεταναστών στην αστική Γερμανία ή Ιταλία, τα γαλλικά *banlieues* είναι –για να μιλήσουμε κοινωνιολογικά– αντιγκέτο (Wacquant, forthcoming).

3. *Τα γκέτο και οι εθνικές γειτονίες έχουν διστάμενες δομές και αντίθετες λειτουργίες*: το να κινηθούμε πέραν μιας προοπτικής κλιμακούμενου αποκλεισμού για να διερευνήσουμε εξονυχιστικά το ιδιαίζον μοντέλο κοινωνικών σχέσεων μέσα στο γκέτο καθώς και των σχέσεων ανάμεσα σ' αυτό και την πόλη που το περιβάλλει κάνει πιο ξεκάθαρες τις διαφορές ανάμεσα στο γκέτο και τις εθνικές συναθροίσεις ή τις γειτονίες των μεταναστών, όπως αυτές που σχημάτισαν οι νεοελθόντες στις μητροπόλεις σε

αναρίθμητες χώρες. Οι ξένες «αποικίες» στο Σικάγο κατά το μεσοπόλεμο, τις οποίες οι Robert Park, Ernest Burgess και Louis Wirth –και μετά απ’ αυτούς η φιλελεύθερη παράδοση της αφομοίωσης στην κοινωνιολογία και την ιστοριογραφία– εσφαλμένα εξέλαβαν ως «γκέτο» λευκών, ήταν σκορπισμένες και ευμετάβλητες συγκεντρώσεις που γεννήθηκαν λόγω πολιτιστικής και επαγγελματικής συγγένειας. Ο κοινωνικός διαχωρισμός σ’ αυτές ήταν μερικός και εύθραυστος, προϊόν αλληλεγγύης των μεταναστών και εθνικής συνάφειας παρά επιβεβλημένος από εξωτερική εχθρότητα. Κατά συνέπεια, ο χωριστός τόπος διαμονής αποτελούσε κάτι που δεν ήταν ούτε ομοιόμορφο ούτε αυστηρά επιβαλλόμενο σ’ αυτές τις ομάδες: το 1930, όταν το κατοικούμενο αποκλειστικά από μαύρους Bronzeville φιλοξενούσε το 92% του afro-αμερικάνικου πληθυσμού της πόλης, η Μικρή Ιρλανδία του Σικάγο ήταν «ένα εθνικό συνονθύλευμα» από 25 εθνικότητες που αποτελείτο μόνο κατά το ένα τρίτο από Ιρλανδούς και περιλάμβανε ένα αμελητέο 3% από τους ιρλανδικής προέλευσης κατοίκους της πόλης (Philpott, 1978, σ. 141-145).

Το σημαντικότερο είναι ότι οι διακριτοί θεσμοί των κλειστών περιοχών όπου είχαν εγκατασταθεί οι Ευρωπαίοι μετανάστες στράφηκαν προς τα έξω: λειτούργησαν ώστε να ευκολύνουν την προσαρμογή στο νέο γι’ αυτούς περιβάλλον των μητροπόλεων των ΗΠΑ. Ούτε αντέγραψαν την οργάνωση της χώρας καταγωγής των μεταναστών, ούτε διαιώνισαν την κοινωνική απομόνωση και την πολιτισμική διάκριση, με αποτέλεσμα να εξασθενήσουν χαρακτηριστικά μέσα σε διάστημα δύο γενεών, καθώς τα υποκείμενα των θεσμών αυτών κέρδισαν πρόσβαση στους αντίστοιχους αμερικανικούς θεσμούς και αναρριχήθηκαν στην κοινωνική ιεραρχία και στην αντίστοιχη κλίμακα όσον αφορά τον τόπο διαμονής (Nelli, 1970· παρόμοια πορεία χωρικής διάχυσης μέσω της ταξικής ενσωμάτωσης των Βέλγων, Ιταλών, Πολωνών και των προερχόμενων από την Ιβηρική χερσόνησο μεταναστών στη γαλλική βιομηχανική πόλη αναφέρεται από τον Noiriel, 1988), και όλα αυτά σε έντονη αντίθεση με τον μόνιμο φυλετικό αποκλεισμό και τις διαρκείς θεσμικές μεταβολές που λάμβαναν χώρα στις περιοχές των μαύρων (Black Belt). Αυτό το παράδειγμα του Σικάγο δραματοποιεί το γεγονός ότι η γειτονιά των μεταναστών και το γκέτο εξυπηρετούν διαμετρικά αντίθετες λειτουργίες: η γειτονιά είναι εφαλτήριο για *αφομοίωση* μέσω της εξοικείωσης με τον πολιτισμό και της κοινωνικοχωρικής κινητικότητας και το γκέτο είναι ένα κομμάτι (της πόλης) υλικής και συμβολικής απομόνωσης που οδηγεί προς τη *μη-αφομοίωση*.

Η πρώτη απεικονίζεται κάλλιστα με γέφυρα, ενώ το δεύτερο με τείχος.

4. ΜΙΑ ΜΗΧΑΝΗ ΠΟΥ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΕΙ ΣΤΙΓΜΑΤΙΣΜΕΝΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Το γκέτο δεν είναι μόνο το συγκεκριμένο μέσο και η υλοποίηση εθνοφυλετικής κυριαρχίας μέσω της χωρικής κατάτμησης της πόλης, είναι επίσης μια ισχυρή αυτή καθεαυτή μηχανή συλλογικής ταυτότητας, διότι βοηθάει να θεμελιώσει και να επεξεργαστεί την ίδια τη διαίρεση που εκφράζεται με δύο συμπληρωματικούς και αμοιβαία ενισχυόμενους τρόπους. Πρώτον, το γκέτο οξύνει τα όρια μεταξύ της απόβλητης κατηγορίας και του πληθυσμού που την περιβάλλει βαθαίνοντας το κοινωνικο-πολιτισμικό χάσμα ανάμεσά τους: καθιστά όσους διαμένουν σ' αυτό αντικειμενικά και υποκειμενικά περισσότερο ανόμιους συγκριτικά με τους άλλους κατοίκους της πόλης υποβάλλοντάς τους σε μοναδικές συνθήκες, έτσι ώστε τα πρότυπα γνώσης και διαγωγής που διαμορφώνουν έχουν κάθε πιθανότητα να εκλαμβάνονται από τους έξω ως ασυνήθη, εξωτικά, ακόμη και παρεκκλίνοντα (Sennett, 1994, σ. 24· Wilson, 1987, σ. 7-8), πράγμα που τροφοδοτεί προκαταλήψεις γι' αυτούς. Δεύτερον, το γκέτο είναι μια μηχανή πολιτισμικής καύσης που πετυχαίνει τη σύντηξη των διακρίσεων ανάμεσα στα μέλη της περιχαρακωμένης ομάδας και ανεφοδιάζει τη συλλογική υπερηφάνεια ακόμη και αν κατοχυρώνει το στιγματισμό που περιίπταται πάνω της. Η χωρική και η θεσμική παγίδευση εκτρέπουν τις ταξικές διαφορές και διαβρώνουν τις πολιτισμικές διακρίσεις μέσα στην περιθωριοποιημένη εθνοφυλετική κατηγορία. Έτσι, ο εκ μέρους των χριστιανών εξοστρακισμός συνένωσε τους Ασkenaζήδες και τους Σεφαραδίτες Εβραίους κάτω από την ομπρέλα μιας εβραϊκής ταυτότητας τέτοιας που τους έκανε να αναπτύξουν κοινό «κοινωνικό τύπο» και «τρόπο σκέψης» σε όλα τα γκέτο της Ευρώπης (Wirth, 1928, σ. 71-88, 1964). Το γκέτο των μαύρων της Αμερικής παρόμοια επιτάχυνε την κοινωνικοσυμβολική συγχώνευση των μιγάδων και των Νέγρων σε μία και μόνη «φυλή» και έστρεψε τη φυλετική συνείδηση σε ένα μαζικό φαινόμενο τροφοδοτώντας την κοινοτική κινητοποίηση εναντίον του συνεχιζόμενου αποκλεισμού που υφίσταται μέσα σε ένα κλειστό φυλετικό σύστημα (Drake and Cayton, 1945, σ. 390).

Και όμως, αυτή η ενοποιημένη ταυτότητα δεν μπορεί παρά να είναι σφραγισμένη με αμφιθυμία καθώς παραμένει κηλιδωμένη από αυτό καθεαυτό το γεγονός ότι η γκετοποίηση διακηρύσσει αυτό που ο Weber ονομάζει «αρνητική αξιολόγηση της τιμής» που απονέμεται στην περιχαρακωμένη ομάδα. Επομένως, είναι σύνηθες να υποθάλπει ανάμεσα στα μέλη της αισθήματα αυτοαμφισβήτησης και μίσους προς τον εαυτό τους, απόκρουση της καταγωγής τους με το να «παριστάνουν άλλους», ολέθριο εξευτελισμό του γένους τους, ακόμη και φαντασιακή ταυτοποίηση με την επικρατούσα

ομάδα (Clark, 1965, σ. 63-67). Και, επειδή η γκετοποίηση χαρακτηριζοίται είναι σφιχτά συνδεδεμένη με την εθνικότητα, τον κοινωνικό διαχωρισμό και τη φτώχεια, είναι δύσκολο να διακρίνουμε εμπειρικά ποιες από τις ιδιότητες που βγάζουν προς τα έξω οι κάτοικοι του γκέτο είναι «ειδικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά του γκέτο» σε αντιδιαστολή με ιδιότητες που εκφράζουν τάξη, κοινότητα ή ανδρισμό (Hannerz, 1969, σ. 79). Επίσης, τα πολιτιστικά σχήματα που πρώτα σφυρηλατούνται μέσα στο γκέτο διαρρέουν πέραν των συνόρων του και κυκλοφορούν μέσω της κοινωνίας που το περιβάλλει, όπου συχνά γίνονται προς τα έξω συνθήματα πολιτιστικής επαναστατικότητας και κοινωνικής εκκεντρικότητας – όπως φάνηκε με τους έφηβους της μέσης τάξης σε όλο τον κόσμο που γοητεύτηκαν από το αμερικάνικο «gangster rap» των μαύρων.

Αυτό καθιστά δύσκολη τη διάκριση μεταξύ των πολιτιστικών σχημάτων που κυκλοφορούν πραγματικά ανάμεσα στους κατοίκους του γκέτο και της δημόσιας εικόνας γι' αυτούς που έχει διαχυθεί στην ευρύτερη κοινωνία (συμπεριλαμβανομένης και της διάχυσης μέσω επιστημονικών συγγραμμάτων).

Είναι χρήσιμο να φανταστούμε το γκέτο και την εθνική συνάθροιση ως δύο ιδανικούς αντιπροσωπευτικούς σχηματισμούς που βρίσκονται στα αντίθετα άκρα ενός συνεχούς κατά μήκος του οποίου διαφορετικές ομάδες μπορούν να εντοπισθούν ή να βρεθούν σε κάποια χρονική στιγμή, πράγμα που εξαρτάται από τη σφοδρότητα με την οποία οι δυνάμεις του στιγμιαίου, του εξαναγκασμού, του χωρικού περιορισμού και της ύπαρξης παράλληλων θεσμών και πληρότητας ενώνονται μεταξύ τους και προσκρούουν πάνω τους. Η γκετοποίηση τότε μπορεί να μετατραπεί σε μια πολυεπίπεδη μεταβλητή για συγκριτική ανάλυση και εμπειρικό προσδιορισμό. Μπορεί να εξασθενήσει στο σημείο όπου, διαμέσου της βαθμιαίας διάβρωσης των χωρικών, κοινωνικών και νοερών συνόρων του, το γκέτο μετατρέπεται σε εκλεκτική εθνική συγκέντρωση που λειτουργεί ως αφετηρία για δομική συγχώνευση και/ή πολιτιστική αφομοίωση μέσα στον ευρύτερο κοινωνικό σχηματισμό. Αυτό περιγράφει επαρκώς την τροχιά των Chinatowns των Ηνωμένων Πολιτειών από τις αρχές μέχρι τα τέλη του εικοστού αιώνα (Zhou, 1992) και το status στην περιοχή των Κουβανών μεταναστών στο Μαϊάμι που ενθάρρυνε τη συγχώνευση μέσω του διπολιτισμού μετά την έξοδο του Mariel⁷ το 1980 (Portes and Stepick,

7. Μαζική έξοδος 125.000 περίπου Κουβανών το 1980, όταν ο Φιντέλ Κάστρο άνοιξε το λιμάνι Mariel και επέτρεψε σε Κουβανούς-Αμερικανούς να έρθουν και να παραλάβουν τους συγγενείς τους που ήθελαν να εγκαταλείψουν την Κούβα (Σ.τ.Μ.).

1993). Χαρακτηρίζει επίσης τις «Kimchee Towns» όπου έχουν συγκεντρωθεί οι Κορεάτες στις μητροπολιτικές περιοχές της Ιαπωνίας, οι οποίες έχουν να επιδείξουν ένα μίγμα χαρακτηριστικών που τις καθιστούν υβρίδιο μεταξύ γκέτο και εθνικής συνάθροισης (De Vos and Chung, 1981): είναι κακόφημα μέρη που στην αρχή προέκυψαν από την εναντίον τους εχθρότητα και τον εξαναγκασμό, αλλά με την πάροδο των ετών ο πληθυσμός τους έχει καταστεί εθνικά ανάμικτος με αποτέλεσμα να δοθεί η δυνατότητα στους Κορεάτες να κοινωνικοποιηθούν και να έλθουν σε επαγμία με Γιαπωνέζους γείτονες καθώς και να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα στην Ιαπωνία μέσω της πολιτογράφησης τους. Αυτό το σχήμα προσομοιάζει επίσης στο αποκαλούμενο «γκέτο των gay», το οποίο περισσότερο προσφύως χαρακτηρίζεται ως μια «οιονεί εθνική κοινότητα», αφού «οι περισσότεροι gay μπορούν να “περνούν ως μη gay” και δεν χρειάζεται να περιορίζονται σε συναλλαγές μόνο με τους “ομοίους τους”», ενώ κανείς απ’ αυτούς δεν είναι αναγκασμένος να μένει στις περιοχές που είναι εμφανώς συγκεντρωμένα τα στέκια των gay (Murray, 1979, σ. 169).

Οι δύο όψεις του γκέτο, ως όπλου και ασπίδας, συνεπάγονται ότι, στο βαθμό που η θεσμική του πληρότητα και αυτονομία είναι συντηρημένες, ο προστατευτικός του ρόλος για την υποτελή ομάδα είναι ελαττωμένος και διατρέχει τον κίνδυνο να τελματωθεί εξαιτίας του αποκλεισμού που έχει υιοθετήσει. Στις περιπτώσεις που οι κάτοικοί του παύουν να αποτελούν οικονομική αξία για την κυρίαρχη ομάδα, ο εθνοφυλετικός εγκλεισμός μπορεί βαθμιαία να φτάσει μέχρι το σημείο που το γκέτο λειτουργεί σαν μια συσκευή μόνο για να αποθηκεύσει τη στιγματισμένη ομάδα ή να την προετοιμάσει για την έσχατη μορφή εξοστρακισμού, όπως είναι ο φυσικός αφανισμός. Το πρώτο σενάριο συνάδει με την εξέλιξη του «υπεργκέτο» των μαύρων της Αμερικής κατά την εποχή που ακολούθησε μετά τη διεκδίκηση των πολιτικών δικαιωμάτων: έχοντας χάσει τη λειτουργία του ως δεξαμενή που προμήθευε ανειδίκευτη εργασία, συνδέθηκε συμβολικά με το υπερτροφικό σύστημα εγκλεισμού των Ηνωμένων Πολιτειών μέσα από μια τριπλή σχέση δομικής αντιστοιχίας, λειτουργικής αναπλήρωσης και πολιτισμικής συγχώνευσης (Wacquant, 2004). Το δεύτερο σενάριο είναι αυτό που εφαρμόστηκε από τη ναζιστική Γερμανία, που αναβίωσε το Judenghetto μεταξύ 1939 και 1944, πρώτα, για να οδηγήσει στη φτώχεια και να συγκεντρώσει τους Εβραίους με σκοπό να τους μεταφέρει αλλού και αργότερα, όταν η μαζική εκτόπιση εξελίχθηκε έτσι ώστε να είναι μη πρακτική, να τους διοχετεύσει σε στρατόπεδα εξόντωσης (Friedman, 1980· Browning, 1986).

Η ανεξέλεγκτη επίταση της επιβολής του αποκλεισμού υποδηλώνει ότι θα ήταν πιο χρήσιμο να μελετηθεί το γκέτο όχι κατ' αναλογία με τις αστικές φτωχογειτονιές, με τις γειτονιές που κατοικεί η κατώτερη τάξη και με τους προστατευμένους χώρους που ζουν οι μετανάστες, αλλά παράπλευρα με τον τόπο κράτησης, το στρατόπεδο προσφύγων και τη φυλακή, που ανήκουν σε μια ευρύτερη τάξη θεσμών με στόχο τον αναγκαστικό περιορισμό των αποστερημένων και ατιμασμένων ομάδων. Δεν είναι τυχαίο που το *Bridewell* του Λονδίνου (1555), το *Zuchthaus* του Άμστερνταμ (1654) και το *Hôpital général* του Παρισιού (1656), που σχεδιάστηκαν με σκοπό να ενσταλάξουν την πειθαρχία αμειβόμενης εργασίας στους αρτιμελείς πλάνητες, τους επαίτες και τους εγκληματίες μέσω της φυλάκισης, επινοήθηκαν γύρω στην ίδια περίοδο με το γκέτο των Εβραίων. Και δεν είναι τυχαίο επίσης που τα στρατόπεδα προσφύγων που εξαπλώνονται σήμερα στη Ρουάντα, στη Σρι Λάνκα και στα κατεχόμενα εδάφη της Παλαιστίνης μοιάζουν ακόμα περισσότερο με διασταύρωση ανάμεσα στα γκέτο του ύστερου ευρωπαϊκού μεσαίωνα και σε γιγαντιαία gulags.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

- Abu-Lughod J L 1980 *Rabat: Urban Apartheid in Morocco*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Browning C R 1986 Nazi ghettoization policy in Poland, 1939-1941. *Central European History* 19(4): 343-68.
- Caldeira T 2000 *City of Walls: Crime, Segregation and Citizenship in São Paulo*. University of California Press, Berkeley, CA.
- Clark K B 1965 *Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power*. Harper, New York.
- DeVos G., Chung D 1981 Community life in a Korean ghetto. In: Lee C., De Vos G (eds) *Koreans in Japan: Ethnic Conflict and Accommodation*. University of California Press, Berkeley, CA, Chap. 10, pp. 225-51.
- DeVos G., Wagatsuma H (eds) 1966 *Japan's Invisible Race: Caste in Culture and Personality*. University of California Press, Berkeley, CA.
- Drake St C, Cayton H R, [1945] 1993 *Black Metropolis: A Study of Negro Life in a Northern City*. University of Chicago Press, Chicago.
- Friedman P 1980 The Jewish ghettos of the Nazi era. In: *Roads to Extinction: Essays on the Holocaust*. The Jewish Publication Society of America, New York, Chap. 3, pp. 59-87.
- Gay R 1992 *The Jews of Germany: A Historical Portrait*. Yale University Press, New Haven, CT.

* Η βιβλιογραφία παρατίθεται ως έχει στο πρωτότυπο.

- Hane M 1982 *Peasants, Rebels, and Outcastes: The Underside of Modern Japan*. Pantheon, New York.
- Hannerz U 1969 *Soulside: Inquiries into Ghetto Culture and Community*. Columbia University Press, New York.
- Hirsch A 1983 *Making the Second Ghetto: Race and Housing in Chicago 1940-1970*. Cambridge University Press, Cambridge, repub. University of Chicago Press.
- Johnson J W [1930] 1981 *Black Manhattan*. Da Capo, New York.
- Johnson P 1987 Ghetto. In: *A History of the Jews*. HarperPerennial, New York, pp. 230-310.
- Kerner Commission [1968] 1989 *The Kerner Report. The 1968 Report of the National Advisory Commission on Civil Disorders*. Pantheon, New York.
- Levine M P 1979 Gay Ghetto. *Journal of Homosexuality* 4(4) (Summer). Reprinted in expanded form as «'YMCA': The Social Organization of Gay Male Life», In: *Gay Macho: The Life and Death of the Homosexual Clone*. New York University Press, New York, pp. 30-54.
- Massey D, Denton N 1992 *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Harvard University Press, Cambridge.
- Mingione E (ed.) 1996 *Urban Poverty and the "Underclass"*. Basil Blackwell, Oxford.
- Murray S O 1970 The institutional elaboration of a quasi-ethnic community. *International Review of Modern Sociology* 9 (July): 165-77.
- Nelli H S 1970 *Italians in Chicago: A Study in Ethnic Mobility*. Oxford University Press, New York.
- Noiriel G 1988 *Le Creuset francais*. Editions du Seuil, Paris.
- Osofsky G 1971 *Harlem: The Making of a Ghetto—Negro New York, 1890-1930*, 2nd ed. Harper and Row, New York.
- Perlman J 1976 *The Myth of Marginality: Urban Poverty and Politics in Rio De Janeiro*. University of California Press, Berkeley, CA.
- Pétonnet C 1982 *Espaces habités. Ethnologie des banlieues*. Galilée, Paris.
- Philpott T L 1978 *The Slum and the Ghetto: Neighborhood Deterioration and Middle-Class Reform, Chicago 1880-1930*. Oxford University Press, New York.
- Portes A, Stepick A 1993 *City on the Edge: The Transformation of Miami*. University of California Press, Berkeley.
- Quijano A 1968 *Notas sobre el concepto da marginalidad social*. Commission for Latin American Report, Santiago (Chile).
- Sennett R 1994 Fear of touching. In: *Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization*. W.W. Norton, New York, Chap. 7, pp. 212-51.
- Spear A H 1968 *Black Chicago: The Making of a Negro Ghetto, 1890-1920*. University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Stow K R 1992 *Alienated Minority: The Jews of Medieval Europe*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

-
- Wacquant L 1998 A black city within the white: Revisiting america's dark ghetto. *Black Renaissance* 2(1): 141-51.
- Wacquant L 2004 *Deadly Symbiosis: Race and The Rise of Neoliberal Penalty*. Polity Press, Cambridge.
- Wacquant L (forthcoming) *Urban Outcasts: Toward a Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press, Cambridge.
- Ward D 1989 *Poverty, Ethnicity, and the American City 1840-1925*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Western J 1981 *Outcast Cape Town*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Wilson W J 1987 *The Truly Disadvantaged: The Inner City, The Underclass and Public Policy*. University of Chicago Press, Chicago.
- Wirth L 1928 *The Ghetto*. University of Chicago Press, Chicago.
- Wirth L [1956] 1964 The ghetto. In: Reiss A J, Jr. (ed.) *On Cities and Social Life*. The University of Chicago Press, Chicago, Chap. 5 pp. 84-98.
- Zhou M 1992 *Chinatown: The Socioeconomic Potential of an Urban Enclave*. Temple University Press, Philadelphia.